

Учитель. Як ви думаєте, чи є актуальними проблеми, порушені Романом Купчинським у трилогії «Заметіль»? Відповідь на це запитання прозвучить у ваших виступах у «Театрі одного актора».

Учні інсценізують свої виступи. Учитель здійснює оцінювання.

Учитель. Чи потрібна «Заметіль» Романа Купчинського в ХХІ ст.? В епоху відео, інтернету?

Учні обмірковують та оголошують відповіді на запитання.

Учитель. Справді, такі твори, як «Заметіль» Романа Купчинського, нам потрібні. Адже і зараз чи не найважливішою проблемою є питання захисту незалежності України, боротьби за українську мову, за відродження національних цінностей українського народу, які намагаються потоптати як зовнішні недруги, так і власні перевертні та безбатченки.

І, безперечно, не може не захоплювати багате, образне, соковите слово Романа Купчинського, його щире вболівання за долю України.

Можна сказати тільки одне: як добре, що після тривалого забуття Роман Купчинський повернувся до нас.

Оксана ІВАНЮЛИК,

вчителька української мови і літератури Микитинецького ліцею
Івано-Франківської міської ради, вчителька-методистка

МЕЛОДІЇ І ВЧИНКИ, ВИКРЕСАНІ ІЗ СЕРДЕЦЬ. КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ СІЧОВОГО СТІЛЕЦТВА.

Матеріали до уроків

Нічого нам не треба від життя:
Ні грошей, ані почесей, ні слави,
Лише Держави треба вороття,
Святої Української Держави.

Михайло Пронченко

Історичні передумови формування легіону Українських січових стрільців

Історія – це пам'ять людського суспільства, його свідомість і совість, засіб самоочищення, виховання прийдешніх поколінь. На жаль, у тоталітарні часи цілі пласти нашого минулого сфальсифіковано або заховано за броньованою стіною мовчання. І лише зі здобуттям Україною незалежності розпочалися серйозні дослідження драматичного літопису Карпатського краю та й усього українського народу.

«Читати українську історію треба з бромом, – писав Володимир Винниченко, – до того це одна з нещасних, безруких, безпорадних історій, до того боляче, досадно, гірко, сумно перечитувати, як нещасна, зацькована, зашарпана нація тільки те й робила за весь час

свого державного (чи напівдержавного) існування, що одгризалася на всі боки: од поляків, руських, татар, шведів. Уся історія – ряд. Безупинний, безперервний ряд повстань, війн, пожарищ, голоду, військових переворотів, інтриг, сварок». Прикро, але і в 2024 році маємо ті ж виклики в сучасній Україні, здавалося б, вільній державі.

Одним із важливих етапів нашої історії став вибух національно-визвольного руху на західноукраїнських землях, імпульсом якого стала Перша світова війна, коли на зміну національному гнобленню Габсбурзької монархії накотилася репресивна машина Романівської імперії, яка протягом сторіч нещадно душила духовність в Україні.

Початок ХХ століття дарував українцям шанс домогтися своєї держави. Дві імперії, що знищували український народ, – Австро-Угорщина й Росія – зчепились у смертельному двобої. Це призвело до складної ситуації: українці Наддніпрянщини, яких примусово рекрутували в царську армію, й українці Галичини у складі військ Австро-Угорщини воювали одні проти одних. На жаль, чимало істориків у советські часи навмисно викривлювали ці події, паплюжили діяльність січових стрільців, оскільки, мовляв, вони воювали проти братнього російського народу, проти українців зі Сходу. Спростовуючи такі уявлення, Роман Федорів, лауреат Шевченківської премії, наш земляк, у часописі «Дзвін» писав: «Ще кілька років тому про січове стрілецтво було назагал говорено як про зграю буржуазних націоналістів, які на початку Першої світової війни добровільно зголосилися до австрійської армії, щоб допомогти “австріякам” воювати проти братів-росіян і водночас проти братів-наддніпрянців. Лихо тільки, що ніхто з наших учених не хотів та й боявся об’єктивно розібратися в конкретній історичній ситуації, що виникла в Галичині напередодні Першої світової війни, а головне – ніхто не прагнув зрозуміти поривання тогочасного юнацтва, вихованого Іваном Франком, до своєї національної самобутності, до мови, культури і нарешті – до державності».

Українці Східної Галичини охоче йшли в австрійську армію. Перша, основна мета – оволодіти воєнним мистецтвом, використати Австрію для формування власного війська, друга – визволити українців східної частини від російського ярма, набагато жорстокішого від австрійського. У 1914 році заклик Головної української ради вступати до лав УСС знайшов відгук серед молоді. Але цей захід виявився не до вподоби польським шляхетським колам, які переконали австрійські керівні органи, що війська УСС ненадійні, їхні інтереси ближчі до Росії, вони, мовляв, можуть зрадити в будь-який момент. Уряд Австрії прислухався до цих застережень і дозволив залишити військо лише з 2 500 легіонерів із 28 тисяч добровольців.

Бойовий шлях і просвітницький чин Українських січових стрільців

Воєнні дії весни 1914 року склалися не на користь Австрії. Царські війська окупували значну територію Східної Галичини, місто

Львів. Із перших днів почалося гоніння на українство. Новопризначений генерал-губернатор Галичини і Буковини граф Григорій Бобринський оголосив, що Східна Галичина й Лемківщина – споконвічні корінні частини єдиної великої Росії, у цих краях населення завжди вважалося російським, а тому весь устрій повинен закладатися на російській основі. Граф наголошував, що він впроваджуватиме тут російську мову, закони і лад... До болю знайома риторика для України, але вже 2014 року. Хоч минуло століття, але уряд сучасної Російської імперії, використовуючи брехню, збройне втручання у внутрішні справи нашої держави, «газові» війни, намагається довести усьому світу, що Україна – це якесь «непорозуміння», такої держави бути не може, що українців немає і ніколи не було!

Добре відомі свідчення Івана Франка про наслідки перебування російських військ у Львові. Протягом трьох днів закрито українські школи, друкарні, усе справоведення – російською мовою, розгромлено греко-католицьку церкву, заборонено українські організації, товариства. Тому січове стрілецтво вело героїчну боротьбу проти окупантів і часто перемагало.

У стрілецькі ряди приймали переважно вісімнадцятирічних юнаків. Австрійський уряд озброїв стрільців застарілими гвинтівками «верндлями», важкими, з довгими багнетами, розрахованими на одну кулю. Ці гвинтівки замість ременя носили на шнурку. Стрільців обмундировано військовим одягом угорського покрою та старим взуттям. Не краще виглядали і старшини.

Незважаючи на оснащення «усуси» уславилися героїзмом в битвах біля Борислава, Дрогобича, Стрия, а особливо в кінці квітня – на початку травня 1915 року біля гори Маківка, коли перешкодили російським військам прорвати фронт і окупувати Угорщину.

Січові стрільці не тільки брали участь у збройній боротьбі, а й проводили велику культурно-просвітницьку роботу серед населення. «Мандруючи по селах Волині, – згадував Володимир Левицький, – січові стрільці будили селян, проповідуючи, “хто ми, чиї сини та ким за що закуті”, розповідали про стрілецтво, закликали до возз’єднання всіх українських земель. Серед населення читали літературу. Слово “Україна” набирало широкого та реального значення». За один місяць стрільці організували 46 народних шкіл, у яких навчалося 800 селянських дітей. На Волинь приїхало майже 40 освічених колишніх вояків УСС, яких звільнено від військової служби. Просвітницька діяльність знайшла підтримку серед місцевої інтелігенції.

Силами і заходами стрільців організовано український театр, що діяв упродовж 1917–1918 років у Галичині та на території Сходу України. На його сцені виступали Іван Рубчак, Йосип Гірняк, Лука Лісевич, Ярослав Барнич, Микола Бенцаль, Ярослав Гриневич. У часи воєнного лихоліття сцена ставала чудовим засобом пропаганди національного мистецтва серед українського населення.

Велику культурно-освітню і пропагандистську роботу проводив гурток «Пресової Кватири», ініціаторами створення якої були Іван Іванець, Юліан Буцманюк, Петро Герасимів, Микола Угрин-Безгрішний, Никифор Гірняк та інші. Тут гуртувалася молодь із літературними і музичними талантами. Із допомогою «Пресової Кватири» у Львові розпочато видання місячника «Шляхи», який став виразником стрілецької ідеології, та збірника матеріалів «Червона Калина». Звертаючись до січових стрільців, Богдан Лепкий у передмові писав: «Ви надію, що відходила від нас, завернули з калинового моста, бо наша справа не пропала і не пропаде ніколи, поки наша широка земля родить таких буйних синів, як ви». На сторінках цього видання вперше опубліковані публіцистичні статті Василя Кучабського й матеріали до історії українського стрілецтва Василя Дзіковського. У «Шляхах» і «Червоній Калині» друкували свої твори такі молоді митці: Роман Купчинський, Микола Голубець, Левко Лепкий, Юрій Шкрумеляк, Антін Лотоцький, Василь Бобинський, Мирослав Ірчан, Мирон Заклинський, Іван Балюк.

Від весни 1918 року до жовтня стрільці перебували на Катеринославщині (Дніпропетровщині) й Херсонщині. Про те, як вони поводитися на батьківщині Івана Карпенка-Карого, писала у своїх спогадах Софія Тобілевич: «Зорганізоване в одно ціле твердою дисципліною та спільним життям у протяг світової війни, українське січове військо, оселившись на Україні й роздивившись навколо, що тут діється, взялось до праці. Незабаром серед селянства розійшлися чутки одні від других чудніші: вони вчать... вони лічать хворих... вони посилають своїх людей на роботу в поміч удовам і недужим... За все платять... Поводяться по-людськи з народом. Позаводили свої крамниці, дають селянам світло, роздають книжки... Під приводом отаманів стрілецтва, з участю знавців свого діла: артистів, малярів, співців, поетів, музик – позаводили вони виклади шкільної науки для дітей і дорослих, відчити та світляні картини, концерти, театральні вистави й народні гулянки. Було створено спільною працею велике діло культури, що ... привабило до них усю околицю».

Зазнаючи великих втрат від тифу, голі й босі, стрілецькі полки танули щоденно й досягли Нової Чарторії, де, за наказом командування, розформувалися. 25 тисяч українського війська, що перейшло 20 листопада 1920 року через ріку Збруч, опинилося в таборах у Тухолі, Александрові, Щеторні, Каліші, Ланцуті, Пикуличах, Вадовицях. Про табори згадується в пісні Романа Купчинського «Ми по таборах і тюрмах»:

«Тухоля, Домб'є і Берест,
Домброва і Бригідки.
На слухний суд прийдуть колись,
Як достовірні свідки.
І скажуть правду в очі всім,
Хто мучив нас без права.

І буде радість замість слів,
І замість ганьби слава».

Трагічне закінчення епопеї стрілецтва, марно витрачені молодецьке завзяття й надії знайшли переконливе втілення в рядках із поезії Левка Лепкого:

«Як скитальці, як ті пси,
Вертали на останку...
Важкі найшли на нас часи –
Мабуть, і до останку.
Не вертали у вінках
В лаврових, як герої...
І не вітали по хатах
За труди і за бої...»

Історія УСС – це гордість і слава, радість і біль нашого народу, який прагнув волі, кращої долі, побудови суверенної України. На жаль, політична та воєнна обстановка не сприяли здійсненню задуманого. Боротьба за визволення не дала бажаних результатів: здобути волю український народ тоді, на жаль, по-справжньому не зміг.

Іван Франко й Українські січові стрільці

«...Гей, Січ іде!
Підківками брязь:
В нашій хаті наша воля,
А всім зайдам зась!»

Цей вірш Івана Франка не увійшов до жодного його советського видання творів, бо в той час доводили, що йому взагалі чужа ідея національної незалежності України. Але якраз навпаки. Каменяр усім серцем вітав віковічні прагнення рідного народу до соборності, радів, що він, хоч і гноблений, деморалізований, бідний, хоч поволі, усе ж піднімається, дедалі сильніше прагне до світла, правди і свободи й шукає до них своїх шляхів. Великий митець гаряче вітав створення легіону УСС і дав батьківське благословення своїм синам Петрові й Тарасу, які пішли воювати за Україну.

Із січовими стрільцями цю геніальну людину єднали хоча недовгі, але дружні й міцні зв'язки. Палкий патріот і син свого народу, Іван Франко підтримував національно-визвольну боротьбу в роки Першої світової війни. Факт настільки незаперечний, що дехто із советських літературознавців навіть звинувачував поета в тому, що на схилі віку він «збивався на невірний, по суті націоналістичний шлях, явно зраджуючи своїм революційно-демократичним переконанням».

На прикладах Франкової любові до України виховувалися сотні тисяч юних галичан, які сповідували національну ідею. Їхнім девізом стали слова Каменяра: «Ми мусимо навчитися чути себе українцями».

Наприкінці 1915 року поет тяжко захворів. Він перейшов жити до «Приюту для хворих та виздоровців УСС». Там став бажаним пацієнтом, на нього чекали і всіляко допомагали. Тодішня управи-

телька Ольга Косакевичева відвела хворому затишну кімнату на першому поверсі з вікнами на південний захід. Разом із юними фронтовиками І. Франко лікував серце і немічні ноги.

Незважаючи на критичний стан здоров'я, письменник не одну вечірню годину провів у стрілецькій вітальні. У зимові дні на запашну каву сюди не раз приходили відомі львівські газетярі Осип Назарук, Микола Голубець, Микола Когут, театрал Лесь Новина-Розлуцький. Під одним дахом з Іваном Франком жив і творив художник Олекса Новаківський, який теж користувався стрілецькою гостинністю...

«Стрільці відносились з глибоким пієтизмом до особи Івана Франка, – писав у спогадах Володимир Щуровський. – Улекшували йому долю по своїм силам. Піклувались ним, немов рідним батьком. Найнижчі послуги виконували з власної охоти і радо». В іншому місці спогадів записано: «За кілька тижнів перебування в “Приюті” здоров'я поета помітно покращало. Він почав ходити, читати, віршувати, диктуючи стрільцям або списуючи особисто немічними руками. Всім проявникам врилась глибоко в пам'ять ця благородна, похилена постать, просуваючися коридорами “Приюта”. Очі палкі, живі зберегли цей вогонь і завзяття, яке до смерті залишилося цьому першому Каменяреві на галицькому просторі».

Попри важку недугу, великий письменник ні на хвилину не випускав із рук пера, далі трудився на полі красного письменства. Активно перекладав, робив поетичні переспіви, реконструкції та тлумачення оповідань літописних пам'яток Русі-України, писав вірші, редагував раніше створені поеми, не полишав наукової роботи. Величезну кількість цих праць митець міг написати лише завдяки умовам, які йому створили. Він наголошував: «Мої матеріальні відносини досить забезпечені, коби лише вернути до здоров'я... Я виготовив кілька пачок творів віршами і прозою, оригінальних і переробок...» А 9 січня 1916 року Іван Франко повідомляв Уляну Кравченко: «Мій матеріальний стан досить забезпечений, і я пишу тепер переважно на запас, кожного дня по пару сторінок, останнього року переважно віршами». Серед творів, написаних у притулку, є низка віршів на антивоєнну тематику: «З великої війни», «Приємний вид», «Ой брязнула шибка».

У притулку Іван Франко пробув майже півроку. Володимир Щуровський згадував, що покинув поет цей гостинний дім «на два тижні перед смертю досвіта». Не хотів нікого обтяжувати.

Смерть Івана Франка сколихнула січове стрілецтво. Як згадував Кость Левицький, один із організаторів панахиди, «січовики засвідчили найглибшу пошану до письменника». На похорон прибула просто з фронту велика стрілецька делегація, очолювана сотником Грицьком Коссаком. Фронтовикам доручили винести домовину з хати й супроводжувати її на Личаківське кладовище. Попереду стрілецької делегації йшов сотник Зенон Носковський зі срібним

вінком, на якому напис: «Іванові Франку від Січового Війська». Разом із тисячами львів'ян січові стрільці провели в останню путь свого Великого Вчителя. На знак скорботи в усіх стрілецьких частинах приспущено національні прапори з жалобними стрічками.

«На бойовому шляху України упав перший жовнір чети Каменярської сотні. Упав по боротьбі великій, склонив голову сиву по метушні життєвій, поклався на вічний спочинок по прозі виснажуючій, кровавій, упав з піснею на устах, з окликом напіменним: «Пам'ятай про життя!» Із закликом: «Тільки ти придатний будь!» – писав стрілецький журнал «Шляхи». Назвавши Івана Франка «першим жовніром Каменярської сотні», січові стрільці підкреслили, що поет став для них національним провідником, ідейним наставником.

Пісенна творчість Українських січових стрільців

«Пісне! Велична, рідна Пісне!
В тобі є все: і древня наша слава,
Володимира хист і мудрість Ярослава,
І наших прабатьків ворогування злісне,
І Богдана розвага,
І Богуна відвага,
І Дорошенка ум, і хитрощі Мазепи,
І гомін гір,
І блиски зір,
І шум лісів, і розговори степу» –

так високо оцінив значення пісні Роман Купчинський у творі «Ода до пісні». І справді, вона відіграла величезну роль у житті січових стрільців, лунала невідлучною товаришкою стрілецького життя. Швидко минали воєнні події – швидко народжувалися пісенні твори. Є в них бадьорість духу й туга серця, відвага й ніжне кохання, сум і прагнення відвоювати свободу України. Співали їх сині гори й широкі степи, несли їх у далекий світ і бистрий Черемош, і розлогий Дніпро. Із піснею на устах клали стрільці свої буйні голови за волю України, бо стрілецька пісня каже: «Як ішли в бій, то співали і зі співом умирали! Гей, гей!» Не можна забувати про величезну роль цих творів, що так ціпко з'єднали український народ на його землях.

Стрілецькі пісні відзначаються почуттями патріотизму, любові до рідної землі, народу. Вони витримали іспит часу, ставши відомими і популярними й донині. Приваблює в них молодечий стрілецький героїзм, біль через страждання рідного народу. Відчуття доби, юнацька безпосередність звитяжців, патріотизм, бажання йти в бій за рідну землю, за народ, готовність щомиті віддати своє життя – ось тематика стрілецьких пісень. У цих творах – ліричних, жартівливих, трагічних – домінує спільна прикмета – одокументальний дух часу. Стрілецькі пісні дуже часто включали в себе й історичну атрибутику: фіксували місця подій, походи, зберігали топоніміку, конкретні імена.

Темою стрілецьких пісень ставали окремі епізоди війни, смертельні рани, бойові невдачі, розлука з батьками та коханою дівчиною, смерть друзів. Відтворення реальної дійсності, хоч дещо опoетизованої, відчуття атмосфери, якою дихали визвольні змагання в часи Першої світової війни та боїв Української революції, – ось чим особливо цінні для нас стрілецькі пісні.

За змістом і призначенням їх можна поділити на три групи: військово-патріотичні, жартівливі, про кохання. Але варто відзначити, що цей поділ доволі умовний, бо у маршових піснях немає різкості, притаманної для багатьох вояцьких пісень; жартівливі – дотепні.

Творцями стрілецьких пісень стали, звісно ж, безпосередні учасники воєнних подій 1914–1921 років. Авторами слів і мелодій виявилися Левко Лепкий, Роман Купчинський, Михайло Гайворонський, Остап Нижанківський, Борис Кудрик, Микола Колесса, Зіновій Лисько та інші. Але є багато анонімних творів. До складання пісень авторів штовхала потреба, просьба, трагічна подія, а часом настрої – веселий або сумний... Пісню творило саме життя, «за нею питали, її радо співали», – писав Михайло Гайворонський. Достовірні події, оспівані у стрілецькій творчості, образи поборників високих ідеалів, майже кожен із яких мав свій прототип у житті, – усе це змушує постійно звертатися до поетичного літопису стрілецьких змагань, відкривати в ньому нові сторінки й зосереджувати зусилля на глибоке і всебічне розкриття пісенної стрілецької епопеї.

Роман Купчинський – «перший Боян новочасної України»

Роман Купчинський повертається з тривалого забуття. Йому як письменникові доля судила народжуватися двічі: на початку ХХ століття і в його кінці. Та, незважаючи на довгі роки офіційного табу, народ беріг у серці пам'ять про свого барда, бо в народну любов він увійшов у буремний час визвольних змагань за розбудову української державності, тобто у легендарні роки січового стрілецтва... Ідеал України, любов до неї освячували й освітлювали усе життя і творчість Романа Купчинського. А складалося його життя так.

Народився Роман Григорович Купчинський 24 вересня 1894 року в селі Розгадів Бережанського повіту (тепер Зборівської міської громади Тернопільської області) в родині греко-католицького священника. Та незабаром батько перейшов на нову парафію – до села Кадлубищі на Бродівщині, де й минало дитинство письменника.

Після закінчення Перемишльської гімназії у 1913 році Роман Купчинський відразу вступив до духовної семінарії у Львові. Правда, вчитися тут довго не довелося: через рік він записався до легіону Українських січових стрільців, де за шість літ зазнав усіх фронтових лих, досягнувши чину поручника та посади командира сотні.

У 1920 році Роман Купчинський потрапив у польський полон, який відбував в Тухольському таборі (Польща). Після табірних поневірянь вступив на факультет філософії до Віденського університету. А згодом повернувся до Львова і продовжив студіювати філософію.

Із 1924 року можна означувати другий період творчості письменника (перший, в основному поетично-пісенний чи поетично-композиторський, припав на попередніх вісім літ, починаючи із 1916 р.). Тоді Р. Купчинський активно віддався журналістиці. В 1930-ті роки його обрали головою Товариства письменників і журналістів.

Був і третій період творчості Р. Купчинського – еміграційний. Він тривав від 1940 року до кінця життя письменника (помер Роман Григорович 10 червня 1976 року в передмісті Оссінг, що біля Нью-Йорка). Найкращі ж пісенні тексти й музику до них Роман Купчинський написав на війні – в час героїчно-трагічний.

Музикувати Роман Купчинський почав на фронті з 1916 року. А вже під кінець війни він мав заслужену славу пісняра. Безперечно, у цьому, окрім благодатних домашніх умов, зіграла свою роль і фронтова доля, що звела його з такими людьми, як Михайло Гайворонський, Левко Лепкий, Ярослав Ярославенко. «Почалося моє музикування, – не без гумору згадував Р. Купчинський, – в 1916 році, щоправда не на фортепіано, бо на фронті над Золотою Липою не було де фортепіано поставити, але на гітарі. Був зі мною в Українських січових стрільцях підхорунжий Павло Теодорович, мав гітару, вчив мене акомпанувати собі до співу. Та не це штовхнуло мене складати пісні. Поштовх до цього дала аж суперечка з М. Гайворонським, диригентом оркестру УСС. Суперечка пішла з приводу пісні “Їхав стрілець на війноньку”. Слова до цієї мелодії... зложили ми (М. Гайворонський, Л. Лепкий, І. Іванець, Л. Розлуцький і я) в один зимовий вечір в Гуднаці біля Бережан. Кожен щось докидав, а я вбирав у вірш. За яких пару тижнів з’явився текст пісні у львівському журналі “Шляхи” з підписом “М. Гайворонський”.

– Ти повинен це спростувати, – кажу до нього.

– Та то що таке велике?! – відповів Гайворонський. – Мелодія – головна річ. Спробуй зложити, побачиш!

І з цього почалося... Одного разу, коли я йшов на свою квартиру, ніс на плечах гітару. Був вітер, який ніби щось побренькував на струнах. Я слухав, і причувалося мені, що це так дерева шумлять. Звідси перша моя пісня “Ой шумить, шумить та дібровонька”. На весну 1917 року зложив я другу – “Човен хитається серед води”. Хлопці співали її залюбки.

Що штовхало мене до складання пісень? Не натхнення, а потреба, просьба, трагічна подія, а часом настрої – веселий або сумний. Відходимо від коша – пісня, йдемо на фронт – пісня, йдемо на Східну Україну – пісня, а там смерть приятеля, власна або чужа, і так далі. Остання моя воєнна пісня зложена в таборі полонених у Тухолі. Це “Лети, моя думо”».

На співпрацю з композиторами Романові Купчинському взагалі таланило: те, що його твори обробляли Михайло Вериківський, Василь Барвінський, Микола Колесса, Остап Нижанківський, Пилип Козицький, Станіслав Людкевич, Богдан Вахнянин, Борис Кудрик, Микола Леонтович, – факти красномовні.

Такий великий інтерес до пісенної творчості Романа Купчинського зумовлений не лише її особливою мелодійністю, а й конкретною історичною вірогідністю. Наприклад, у пісні «Як з Бережан до кадри» живе реальна особа – Осип Теліцак, витівник і улюбленець січовиків, військові дні якого склалися із різних пригод.

У період дислокації Українських січових стрільців під Куропатниками й Конюхами Роман Купчинський написав «Човник хитається», «Накрила нічка», «Пише стара мати».

«Човник хитається», наприклад, відтворює конкретний пейзаж. Невеличка річка Ценівка, що розлилася навесні, місячної ночі нагадувала справжнє море. Під впливом вечірніх тужливих зітхань хорунжого УСС Василя Соловчука, що згадував свою кохану, поетові вдалося створити глибоко ліричний сюжет. Цей твір став настільки популярним, що був уведений до збірників українських народних пісень, тобто став народним.

Пісню «Накрила нічка» Роман Купчинський присвятив своєму товаришеві, який загинув у бою:

«Там при окопах на долині
Стоїть поручник молодий.
Йому по хвилі вилітає
Зітханнечко з грудей:
Спи, дівчино, спи, кохана,
Злоті мрії сни.
І про мене, голубонько,
Не забудь, спімни».

Цей уривок із пісні свідчить про авторське вміння будувати пісенний сюжет, у якому є велика драма. Твір закінчується тим, що стрілець гине в бою, а вітер несе тихе зітхання: «Спи, дівчино, спи, кохана...» У цього пісенного твору є багато художніх якостей: драматургія, легкість, композиційна виразність.

Захоплено можна говорити і про маршово-похідні пісні Романа Купчинського, де є свій дух, свій настрій, патріотична пристрасть:

«Ми йдемо в бій, ми йдемо в бій
По згарищах руїни,
За рідний край, за нарід свій,
За волю України».

Ця пісня написана автором при переході війська за Збруч.

Бойовий дух і порив, кохання і героїство перепліталися у стрілецьких піснях, як у житті. Багато творів Роман Купчинський присвятив своїм товаришам. Пісня «Ой там при долині» присвячена загибелі знайомого сотника, «Заквітчали дівчатонька» – пам'яті підхорунжого Василя Мальованого; «Ірчик» митець написав у Чернятині біля Жмеринки у 1920 році і присвятив Мирославу Ірчанові. У всіх його піснях відчувається захоплення стрілецьким лицарством і співчуття до скалічених доль молодого цвіту України.

Композитор і письменник Левко Лепкий

Левко Лепкий – талановитий журналіст, художник, один із засновників видавництва «Червона Калина», найбільш відомий як автор стрілецьких пісень. Народився на Тернопільщині у сім'ї священника Сильвестра Лепкого (відомого в літературі під псевдонімом Марко Мурава). Його рідний брат – письменник Богдан Лепкий.

Закінчивши Бережанську гімназію, Левко Лепкий навчався на теологічному, потім перейшов на юридичний факультет Львівського університету. Належав до перших організаторів товариства «Січові стрільці» (разом із Климом Гутковським, Кирилом Трильовським, Михайлом Галуцинським, Омеляном Левицьким та іншими). Усю війну прослужив в УСС, тоді повернувся до Львова, брав активну участь у молодому літературно-мистецькому русі.

Левко Лепкий працював директором видавництва «Червона Калина», співпрацював із музичним видавництвом «Сурма», редагував сатиричний журнал «Будяк» – чи не єдине сатирично-гумористичне видання, яке дотепно і правдиво ілюструвало події того часу, вносило розвагу в сірі будні, зганяло смуток. Деякі карикатури не втрачають своєї гостроти й сьогодні.

Вірші, оповідання, фейлетони, літературно-критичні статті, розвідки з історії січового стрілецтва, мемуари Левка Лепкого публікують альманахи «Шляхи», «Нові шляхи», «Червона Калина», «Митуса», «Вісті з Лугу», «Тризуб», «Календар “Червоної Калини”» – останній, зокрема, він і редагував. Свої літературні твори митець підписував власним іменем, а також псевдонімами і криптонімами: Оровець, Льоньо, Швунг, Зиз, Зизик, Леле, Ле-ле, Л.Л...

В 1922 році у Львові вийшла сценічна картина Левка Лепкого «Сон Івасика» з нотним додатком. Це твір для дітей про стрілецьке життя. Музику написав Михайло Гайворонський. У 1937 році «Червона Калина» видала великий альбом «УСС у 20-ліття вступу (1914–1920)», ілюстрований документальними фотографіями та репродукціями картин із стрілецького життя. Текст редагував Богдан Гнатевич у співпраці з Л. Лепким. «Багато нового життя, – читається там, – вніс Левко Лепкий, що прибув у стрілецькі ряди восени 1915 року. З ним приїхав також на фронт мистець-маляр Осип Курилас. У Тудинці (над Стрипою біля Соснова) при команді полку уладжено для нього малярську робітню».

Левко Лепкий і четар Іван Іванець запровадили стрілецьку шапку – мазепинку. У 1916 р. той-таки І. Іванець опрацював проект стрілецького прапора, Л. Лепкий виготовив зразок, за яким впроваджено так звану зубчатку на комір та відзнаки на рукавах. За проектом Л. Лепкого збудовано пам'ятник загиблим січовим стрільцям на цвинтарі у містечку Винники, який дивом зберігся до наших днів. Левко Лепкий брав активну участь й у громадському житті. Він належав до правління Товариства письменників і журналістів імені Івана Франка.

У 1944 році митець емігрував до США. Помер у місті Трентон (біля Нью-Йорка) 28 жовтня 1971 року. Його ім'я та пам'ять про нього живуть у стрілецькій пісні та в поетичному слові, в історії УСС.

Але насамперед Левко Лепкий прославився завдяки стрілецькій пісні. Хоча його творча всебічність не давала йому змоги зосередитися на одній діяльності, проте справі стрілецької творчості він дуже допоміг: скрізь підбадьорював, вів перед, піддавав думки – і, як підтверджували його товариші, «щойно з його приходом в поле легіону восени 1915 року духовне життя УСС вельми пожвавилось».

Тематика пісень Левка Лепкого близька до творів Романа Купчинського, Михайла Гайворонського. Порівняймо «Їхав стрілець на війноньку» М. Гайворонського та стрілецьку похідну Л. Лепкого «Ой видно село»; «Накрила нічка» Р. Купчинського і «Маєва нічка» Л. Лепкого – це типові пісні-романси, які вольовою, танцювальною ритмо-мелодикою близькі до міського сентиментального романсу початку ХХ століття.

Упродовж 1915–1916 років на хуторі Тудинка над рікою Стрипа (на Тернопільщині) Левко Лепкий написав слова і музику дуже популярного твору «Ой видно село». Пісня полюбилася. Згодом її співали всі стрільці.

Окрім уже названих, слід згадати й інші пісні Левка Лепкого: «Коби скорше з гір Карпатів», «Гей, там у Вільхівці» (написана разом із Романом Купчинським), сатирично-гумористична обозна «Бо війна війною» з її героєм-лицарем Іваном Цяпкою. Вельми популярним став одразу ж після написання романс Л. Лепкого «Колись, дівчино мила». Високим пафосом сповнені стрілецькі пісні патріотичного звучання: «Група Схід», «Ми йдемо вперед». Залюбки співається і тепер його пісня «Кладочка» на трохи змінені слова брата Богдана Лепкого, а також пісня «Казала дівчина».

Надзвичайно популярною стала жартівлива пісня «Бо війна війною». Написав її Левко Лепкий під час переїзду УСС з-під Бережан до Розвадова 6 жовтня 1916 року. Як створювалися пісні «Бо війна війною» і «Як з Бережан до Кадри», розповів Роман Купчинський: «Стрілецький обоз, до якого долучилась і “Пресова Кватира”, проводив до коша чотар Іван Цяпка. Ішли ми тоді з Бережан до Миколаєва над Дністром і мали по дорозі досить нагод посміятися з різних “потягнень” незабутнього Цяпки та любовних клопотів стрілецького Казанови – хорунжого Осипа Теліщака. Ті два старшини стали героями двох пісень, одної Л. Лепкого: “Бо війна війною”, а другої: “Як з Бережан до Кадри”, яка має мої слова, а запозичену мелодію».

Ще один приклад для зіставлення реальної дійсності з поетичним її оспівуванням – пісня «Гей, там у Вільхівці». Тут нерозділене кохання хорунжого Федя Черника злить його настільки, що він розбиває дві дивізії. Такий казковий прийом гіперболізації знадобився авторам пісні, аби пригасити біль від поразки в бою біля Бережан, коли цілий полк УСС зненацька оточений і потрапив у полон. Роман Куп-

чинський писав про створення цієї пісні: «Після битви на Лисоні ... постала пісня “Гей, там у Вільхівці”. Мав я вже давніше початок мелодії і слова, але ніяк не міг докінчити. Але як розбитки полку збирались відходити до коша, жаль за Федем Черником, що десь манджав тепер у неволі, додав спонуки Л. Лепкому – і він з місця виграв кінець пісні на скрипці». Свій полон Ф. Черник відбував у Симбірську разом із Семеном Горуком, якому теж присвячена пісня «Гаразд, Горук».

Пісні Левка Лепкого, як і вся стрілецька творчість, вважалися дуже популярними. Цьому сприяло багато факторів: правдиве зображення життя стрілецтва, змалювання почуттів, сподівань молоді, її прагнень, зв'язок цих пісень із народнопоетичними творами.

Більшість із стрілецьких пісень, а їх близько півтори сотні, – це правдиві перли. Вони є достовірними свідками минулої слави та змагань народу за самостійність. Стрілецькі пісні виявилися тим джерелом, яке живило і скріплювало духовні сили нації в нестримному леті до волі. Будьмо певні: у пісенній пам'яті народу не може зберігатися щось випадкове й малозначуще. А стрілецька творчість живе понад століття в серцях українців, бо у ній – сила й наснага.

Минуло понад століття

1914–2024. Понад століття минуло. Але, на жаль, і сьогодні є актуальними такі виклики, які постали перед нами: справжня незалежність України, справжній, а не вдаваний патріотизм, справжня любов до рідного народу, справжня самопожертва, прагнення захистити Вітчизну від посягань не тільки територіальних, а й духовних... А щоб вирости гідним народом своєї держави, щоб відстояти своє право на існування, скористаймося повчанням Євгена Маланюка: «...Навчіть їх любити, а не ненавидіти один другого. Скажіть їм, що Україна – це не рай земний, – бо раю на землі не може бути, – а найкраще виконаний обов'язок супроти Бога і людей. І скажіть їм, що Україна не створиться хитрими спекуляціями, а тільки великим і організованим ідейним поривом... Тільки великим хрестовим походом Духа ... можна створити Україну».

